

Arhivisti¹ o arhivu

Borut Batagelj, *Osebno@zac.si: 70 let Zgodovinskega arhiva Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2026. 113 strani.

V Zgodovinskem arhivu Celje so ob sedemdesetletnici izvedli zanimiv projekt, v katerem arhiv javnosti predstavljajo na nevsakdanji način. Knjiga, ki spremlja istoimensko razstavo, je izjemen primer publikacije, ki presega običajne okvire jubilejnih izdaj; pri tem mi glede izvirnosti pride na misel podoben jubilejni zbornik, ki ga je ob svoji petdesetletnici izdal Muzej novejšje zgodovine Celje (*Prostor spomina in idej*, 2013). Namesto da bi sledil ustaljenemu vzorcu pregleda zgodovine ustanove, projekt *osebno@zac.si* izbere povsem drugačen pristop: arhiv predstavi skozi oči zaposlenih. Prav ta notranji pogled razkriva razvoj arhiva na način, ki ga formalni jubilejni katalogi ne zajamejo: skozi vsakdanje delo, spremembe tehnologije, premike v stroki in osebne zgodbe, ki so vtakane v arhivsko prakso. Arhiv se v publikaciji kaže kot živ organizem, ki se je v sedmih desetletjih večkrat preoblikoval – prostorsko, tehnološko, organizacijsko in kadrovsko. Knjiga je zasnovana kot časovna kapsula, ki ohranja trenutek, ko se arhiv nahaja na prehodu med analogno preteklostjo in digitalno prihodnostjo, obenem pa dokumentira arhiv kot skupnost. Ta premik od institucije k posamezniku je razlog, da je knjiga sveža, berljiva in zato toliko bolj dragocena.

V uvodu direktor in idejni avtor Borut Batagelj pojasni, da je želel ponuditi nekoliko drugačen, manj konvencionalen pogled na delovanje ustanove, ki jo vodi, pri čemer je v ospredje postavil zaposlene, njihove zgodbe, spomine in dokumente oziroma predmete, ki so jih izbrali. Za dosego tega cilja se je odločil za metodo intervjuja, pri čemer so sodelujoči sicer odgovarjali na podobna vprašanja, vendar vsak na svoj način. Pohvaliti velja, da je

¹ Z izrazom arhivisti so mišljeni vsi arhivski sodelavci oz. vsi zaposleni v Zgodovinskem arhivu Celje.

besedo dobilo vseh devetnajst zaposlenih, ki so v jubilejnem letu na tak ali drugačen način vključeni v delo arhiva [na žalost pa umanjka primerjalni pogled direktorja – ta sicer nagovori bralce v uvodni besedi, a zanimivo bi bilo prebrati tudi njegovo videnje kolektiva in institucije]. Zaposleni opisujejo, kako se je spreminjalo delo od začetkov njihovih zaposlitev do danes, pri čemer izpostavljajo spoštljive odnose, povezanost kolektiva, prijazno delovno okolje ter širok spekter znanj in izkušenj, ki so jih pridobili pri delu. Batagelj se je preko teh intervjujev vzpostavil kot most med zaposlenimi in javno podobo arhiva. In prav to knjiga tudi je: most med notranjim svetom arhiva in javnostjo, ki običajno vidi le končne rezultate, ne pa procesov in ljudi, ki stojijo za njimi.

Ena izmed rdečih niti v pripovedih je prehod iz analognega v digitalni svet arhivistike. Zaposleni opisujejo čas, ko je bilo arhivsko delo skoraj v celoti ročno: pisalni stroji, stenografija, ročno urejanje gradiva in fondov, fizične evidence, skromni prostori s pečmi na trdo gorivo ... Knjiga tako ohranja zgodnejši spomin na obdobje, ko je arhiv deloval v stavbi, kjer je bilo treba »drva in premog nositi iz

kleti«, in ko je bilo tajništvo »srce ustanove – tam se je vse začelo in končalo«. To ni le nostalgichen pogled, temveč dragocen dokument o tem, kako se je arhivsko delo še ne tako dolgo nazaj izvajalo v pogojih, ki so bili daleč od današnjih standardov. Takšni opisi razkrivajo tudi, kako močno se je delo spreminjalo tudi v arhivih: od fizičnega oz. ročnega urejanja do današnjih digitalnih orodij, ki zahtevajo povsem drugačne kompetence.

Prelomnica, ki jo sogovorniki večkrat izpostavijo, je selitev arhiva leta 2001 iz Prothasijevega dvorca v nekdanjo Tkanino. Ta dogodek je zagotovil boljše delovne pogoje, ustrežnejšo hrambo gradiva, več prostora in možnost sistematičnega prevzemanja gradiva. Selitev je bila tudi simbolna: arhiv je stopil iz zgodovinske stavbe v sodobnejši prostor, ki je omogočil razvoj novih praks. Knjiga tako dokumentira trenutke, ko se je arhiv iz »skromnih pisarn z umivalnikom v kotu« preoblikoval v institucijo, ki je lahko sledila sodobnim arhivskim standardom. Tudi prostorska sprememba je bila temelj za digitalizacijo, saj je omogočila boljšo infrastrukturo, stabilnejše pogoje hrambe in večjo organizacijsko učinkovitost.

Zanimiv je tudi izbor predmetov, ki so jih zaposleni izbrali kot simbol svoje povezanosti z arhivom. Izbrani predmeti razkrivajo osebne zgodbe, hkrati pa pripovedujejo o arhivu: o njegovih posebnostih, o vrstah gradiva, o zgodovinskih obdobjih in o tem, kako se posameznik identificira s svojim delom. Tako interpretirani predmeti dejansko ustvarjajo most med preteklostjo in sedanjostjo, med zgodovino arhiva in osebnimi zgodbami zaposlenih. Hiša pisanih spominov (tako je arhiv ob njegovi petdesetletnici poimenoval Aleksander Žižek) ni le prostor hrambe, temveč prostor identitete, spomina in osebnih vezi.

Posebej dragoceni so opisi prehoda iz papirnega v digitalno poslovanje. Uvajanje računalnikov v osemdesetih letih je bilo za arhiv velik izziv. Knji-

ga tako ohranja dragocen vpogled v zgodnje faze informatizacije, ko je bilo treba sodelavce najprej naučiti osnov računalništva, nato pa postopoma preoblikovati celoten način dela. Uvajanje elektronskih evidenc, spletne strani arhiva leta 1997, prehod na mednarodne standarde popisovanja in uvedba sistema ScopeArchiv leta 2008 so bili koraki, ki so arhiv iz lokalne ustanove postopoma preoblikovali v sodobno informacijsko središče. Knjiga razkriva, kako je digitalizacija postopoma spremenila tudi načine dela: od previdnosti in strahu – mnogi so se bali, da bodo »pritisnili napačno tipko«, da bodo »kaj izbrisali« ali »pokvarili« – do samozavesti, rutine in strokovnega znanja, ki ga danes zaposleni prenašajo tudi na ustvarjalce gradiva.

Knjiga razkriva tudi spremembe v strokovnem delu, ki so širši javnosti manj vidne. Arhivisti so nekoč delovali predvsem znotraj arhiva, danes pa je velik del njihovega dela povezan z ustvarjalci gradiva, svetovanjem, nadzorom, izobraževanjem in prevzemanjem digitalnega gradiva v elektronski arhiv. To je dragocen vpogled v razvoj stroke, ki se je iz tradicionalne zgodovinske discipline preoblikovala v interdisciplinarno področje, ki zahteva znanja iz zgodovine, pa tudi upravnega poslovanja, pedagogike, komunikacije in informatike.

Kvaliteta knjige je v njeni avtentičnosti. Intervjuji niso olepšani, niso ubrani v enoten ton, ampak ohranjajo glas vsakega posameznika. Bralec ima občutek, da se sprehaja po arhivu, opazuje dinamiko pri delu in med sodelavci ter preplet strokovnega z osebnim. Zaposleni sicer odgovarjajo na podobna vprašanja, a vsak na svoj način, kar ustvarja raznolik, pester in večplasten pogled na preteklost, sedanjost in prihodnost arhiva. Kot pravi Batagelj v uvodu: »Arhiv ni le gradivo – arhiv smo tudi ljudje«. Ta misel ni le retorična figura, temveč dejansko vodilo celotne knjige.

Marija Počivavšek